

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА**

СЛАБАН МАРТА МИХАЙЛІВНА

УДК 340.12:340.142:342.7

**ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЩОДО ПРАВА НА ПОВАГУ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ
(ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)**

**Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень**

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2017

Дисертація є рукописом

Роботу виконано на кафедрі теорії та історії держави і права, конституційного та міжнародного права Львівського державного університету внутрішніх справ МВС України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
РАБІНОВИЧ Сергій Петрович,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
професор кафедри конституційного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
ШЕВЧУК Станіслав Володимирович,
Конституційний Суд України, суддя

кандидат юридичних наук
ЦЕБЕНКО Соломія Богданівна,
Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
доцент кафедри історії держави і права

Захист відбудеться «27» жовтня 2017 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.03 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів вул. Січових Стрільців, 14, зал засідань юридичного факультету, ауд. Г-409).

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розіслано «25» вересня 2017 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В. О. Семків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Суспільні перетворення нашого часу, спричинені поступом науково-технічного знання, суттєво розширили сферу свободи й автономії індивіда, дієва повага до яких має бути забезпечена в тому числі й державно-юридичними засобами. Виразом загальної тенденції до розширення змісту й обсягу основоположного права людини на самоідентифікацію, самовизначення й самореалізацію є урізноманітнення форм сімейного життя, які сьогодні одержують своє юридичне забезпечення. Таке урізноманітнення істотно збагачує каталог прав та інтересів, забезпечення, охорона і захист яких здійснюються на національному і міжнародному рівнях. В рамках Ради Європи згадані види діяльності щодо права на повагу до сімейного життя реалізуються Європейським судом з прав людини (далі – Суд, ЄСПЛ) при застосуванні положень статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ, Конвенція). Водночас необхідно зауважити, що на національному рівні здійснювана ЄСПЛ інтерпретація конвенційного права людини на повагу до сімейного життя іноді зазнає несприйняття. Це зумовлено передусім специфікою економічного, соціально-політичного й духовно-культурного розвитку європейських країн, а також суперечностями між окремими соціальними інтересами та цінностями.

Оцінка відносної значущості задіяних у справі інтересів і цінностей унаочнюється у правових позиціях Суду. Аналіз і узагальнення динаміки цих правових позицій, зокрема щодо права на повагу до сімейного життя, сьогодні має винятково важливе значення для розвитку теорії прав людини як складової загальної теорії права. Попри зростання уваги до правотлумачної та правозастосувальної діяльності ЄСПЛ в українському загальнотеоретичному правознавстві (про що свідчать, зокрема, праці Д. О. Вовка, В. В. Гончарова, Д. А. Гудими, С. П. Добрянського, Т. І. Дудаш, О. М. Луціва, Б. В. Малишева, О. З. Панкевича, Т. І. Пашука, С. П. Погребняка, Т. Т. Полянського, П. М. Рабіновича, Н. М. Раданович, Б. П. Ратушної, І. Я. Сенюти, О. В. Соловйова, С. Є. Федика, Т. І. Фулей, Г. О. Христової, С. Б. Цебенко, С. В. Шевчука, Г. Ю. Юдківської) слід відзначити, що комплексний монографічний аналіз правових позицій Суду щодо права на повагу до сімейного життя в загальнотеоретичному аспекті дотепер не здійснювався.

Викладені обставини, як видається, підтверджують актуальність обраної теми дослідження та її значення у теоретичному і практичному вимірах.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане в рамках науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямом «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (державний реєстраційний номер 0113U002433).

Мета і завдання дослідження. *Метою роботи* є комплексний загальнотеоретичний аналіз правових позицій ЄСПЛ щодо права на повагу до сімейного життя.

Поставлена мета зумовила розв'язання наступних дослідницьких завдань:

- виробити поняттєво-термінологічний апарат дослідження і з'ясувати співвідношення понять правової позиції і правового аргументу;
- систематизувати різновиди правових позицій Суду щодо права на повагу до сімейного життя;
- уточнити методика загальнотеоретичного аналізу правових позицій ЄСПЛ;
- з'ясувати специфіку використовуваних ЄСПЛ підходів до інтерпретації поняття сімейного життя як об'єкта юридично значущої «поваги»;
- визначити зміст права на повагу до сімейного життя;
- встановити співвідношення права на повагу до сімейного життя з правом на повагу до приватного життя;
- виявити динаміку змісту й обсягу права на повагу до сімейного життя;
- схарактеризувати засоби формування і розвитку правових позицій Суду щодо права на повагу до сімейного життя;
- розкрити структуру концепції «поваги до сімейного життя» у практиці ЄСПЛ;
- узагальнити аргументи з питань легалізації одностатевих союзів у європейських державах й обґрунтувати позицію щодо можливостей запровадження правової охорони таких союзів в Україні.

Об'єктом дослідження є судові правові позиції.

Предмет дослідження становлять загальнотеоретичні аспекти правових позицій ЄСПЛ щодо права на повагу до сімейного життя та тенденції їхньої трансформації.

Методологічними основами дисертації виступають загальнонаукові, групові та спеціальнонаукові дослідницькі підходи, методи та прийоми.

Світоглядно-методологічним підґрунтям дослідження послуговув діалектичний загальнонауковий підхід, який застосовано, зокрема, до осмислення генезису інститутів сім'ї та шлюбу як історичних форм реалізації природних прав людини (підрозділи 2.1, 3.2), до вивчення динаміки правових позицій Суду (підрозділ 3.2), до пізнання особливостей співвідношення і взаємодії конкуруючих інтересів при реалізації права на повагу до сімейного життя (підрозділ 1.2).

Серед загальнонаукових методів важливу роль відіграв системний, за допомогою якого здійснювались, зокрема, аналіз положень ЄКПЛ і рішень Суду, розгляд права на повагу до сімейного життя в системі прав людини (підрозділ 2.1), а також розкриття взаємозв'язку потреб та інтересів людини у сфері приватного та сімейного життя (підрозділ 2.2). Метод сходження від конкретного до абстрактного використано для виявлення базових об'єктів

правової охорони у сферах сімейного та приватного життя (підрозділ 2.2), метод сходження від абстрактного до конкретного слугував для з'ясування конкретизації положень ЄКПЛ і використання правових позицій Суду в його рішеннях (підрозділи 1.1, 1.2, 3.2).

Соціолого-правовий груповий дослідницький метод дозволив з'ясувати, зокрема, соціальну зумовленість форм реалізації природних прав людини у сфері сімейного життя (підрозділ 2.1), виявити основні цінності сімейного життя, які виступають об'єктами правового забезпечення за Конвенцією (підрозділ 3.1), а також особливості впливу змін соціокультурного контексту на зміст правових позицій ЄСПЛ та їхню трансформацію (підрозділи 2.1, 3.2).

Особливого значення у дослідженні набули спеціально-наукові методи, зокрема: метод тлумачення юридичних норм, використаний для дослідження змісту Конвенції і змісту прецедентних рішень Суду (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2), порівняльно-правовий метод, застосований, зокрема, для визначення спільного й відмінного у формах забезпечення права на повагу до сімейного життя в європейських державах (підрозділ 2.1) і метод узагальнення судової практики (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.2).

Уточнення терміно-поняттєвого апарату дослідження, побудова відповідних класифікацій потребували використання низки формально-логічних загальнонаукових прийомів – індукції, дедукції, аналізу, синтезу (підрозділи 1.1, 1.2), порівняння, абстрагування, екстраполяції, типізації (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3.2). Крім того, в дисертації були використані також прийоми контент-аналізу (підрозділ 1.2) та інтерпретації статистичних даних (підрозділи 1.2, 3.2).

Емпіричною базою дослідження слугували Конвенція та інші міжнародно-правові нормативні акти у галузі прав людини і основоположних свобод, матеріали практики Суду (опрацьовано 201 рішення та ухвали цього органу, у т.ч. 43 рішення та ухвали щодо України, прийняті упродовж 2003–2016 рр.), національне законодавство України та окремих зарубіжних держав.

Наукова новизна дисертації визначається тим, що вона є першим в українському правознавстві комплексним монографічним дослідженням загальнотеоретичних аспектів аргументації рішень Суду щодо права людини на повагу до сімейного життя.

Елементи наукової новизни вбачаються у таких висновках і положеннях, що виносяться на захист:

уперше:

- сформульовано положення про співвідношення і взаємозв'язки понять правової позиції і правового аргументу. Поняття правової позиції відображає статичні елементи (правові уявлення, принципи, норми та ін.), які виступають або передумовою процесів правотворчості, правозастосування чи правотлумачення, або ж їхнім результатом. Натомість поняття правового аргументу має насамперед функціональне смислове навантаження і

відображає динаміку процесу вироблення правового рішення та його сприйняття суб'єктами правовідносин. З урахуванням цього правовий аргумент у практиці ЄСПЛ – це інструмент вироблення або спростування правової позиції Суду у такій справі, яка не може бути вирішена на основі застосування попередньої правової позиції Суду. В рішеннях ЄСПЛ у справах, обставини яких є аналогічними, функцію правового аргументу виконує попередня правова позиція Суду;

- обґрунтовано висновок про існування особливого базового об'єкта «поваги», який слугує критерієм розрізнення основоположного права людини на повагу до сімейного життя та її права на повагу до приватного життя. Для права на повагу до приватного життя таким об'єктом є приватність (privacy), а для права на повагу до сімейного життя – спільна життєдіяльність членів сім'ї;

- виявлено динаміку змісту й обсягу права на повагу до сімейного життя, зумовлену соціальними й технологічними змінами. Зокрема, встановлено, що проявом такої динаміки стало включення до змісту означеного права окремих можливостей, що належать до прав людини «четвертого покоління»: прав вимагати офіційного визнання зміненої статевої ідентичності і використовувати технології штучного запліднення. Виявом же змін в обсязі цього права може вважатися поширення можливостей, що входять до змісту права на повагу до сімейного життя, на осіб, які змінили стать, а також визнання за особами однієї статі права вимагати реєстрації шлюбу між ними. Сьогодні, згідно з практикою ЄСПЛ, до обсягу поняття сімейного життя як об'єкта «поваги» включаються тісні особисті зв'язки між батьками і позашлюбною дитиною; такі ж їхні зв'язки з дитиною, яка народилася внаслідок штучного запліднення; спільне фактичне проживання чоловіка та жінки без укладення шлюбу; де-факто існуючі сталі відносини в одностатевому союзі.

удосконалено:

- дефініцію поняття «правова позиція ЄСПЛ», яке доцільно розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні правовими позиціями ЄСПЛ є будь-які вироблені Судом у процесі тлумачення і застосування ЄКПЛ правові уявлення, ідеї та судження, незалежно від форми їхнього зовнішнього вираження, формальної обов'язковості та сфери дії. У вузькому ж розумінні правовою позицією Суду може вважатися правовий припис, що: 1) вміщений у мотивувальній частині рішення; 2) виражає оцінку обставин конкретної справи; 3) слугує підставою (ratio decidendi) для вирішення конкретної справи та 4) має формально-обов'язковий характер при вирішенні аналогічних справ у майбутньому;

- методологічний інструментарій аналізу правових позицій Суду, який передбачає здійснення таких пізнавальних операцій: 1) визначення у рішенні Суду правових аргументів та з'ясування їхньої ролі у мотивуванні рішення; 2) виявлення тих цінностей й інтересів, до захисту яких прагнуть учасники

справи на національному рівні й у Суді, та цінностей, охорону й захист яким надає ЄСПЛ; 3) характеристика способів здійсненого Судом балансування цінностей та інтересів, конфлікт між якими розв'язується у рішенні;

- положення про співвідношення приватного життя і сімейного життя як об'єктів «поваги» у правових позиціях ЄСПЛ. Так, деякі охоронювані Конвенцією приватні інтереси та цінності трактуються Судом як такі, що можуть виступати складовою інтересів і цінностей сімейних. Як наслідок здійснюваного Судом динамічного правотлумачення ЄСПЛ сучасне розуміння сімейного життя включає ті ознаки, які в його попередній прецедентній практиці трактувались як складові приватного життя.

набули подальшого розвитку:

- уявлення про юридико-технічне значення конструкції «поваги» як інструмента забезпечення прав людини. Вказана конструкція виступає термінологічним засобом наднаціонального закріплення зобов'язання держави забезпечувати відповідне право людини на національному рівні. З урахуванням цього зміст права на повагу до сімейного життя становлять передбачені Конвенцією й конкретизовані у правових позиціях Суду можливості людини вимагати від держави виконання негативних (утримання від дій) і позитивних (вчинення дій) матеріальних і процедурних обов'язків зі створення умов, необхідних для безперешкодної реалізації потреб та інтересів людини у сфері сімейного життя;

- класифікація правових позицій залежно від змісту використовуваних Судом аргументів на формально-юридичні, фактологічні та морально-оцінювальні. Формально-юридична позиція ЄСПЛ – різновид правових позицій Суду, аргументація яких ґрунтується на положеннях ЄКПЛ і його попередній прецедентній практиці. Фактологічна правова позиція ЄСПЛ виражається у формі тверджень про психологічні, соціальні, економічні, політичні та інші факти. Морально-оцінювальна позиція ЄСПЛ – правова позиція Суду, в якій відображено оцінку моральної значущості задіяних у справі соціальних інтересів та цінностей.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження. Сформульовані автором положення та висновки можуть знайти застосування:

- *у науково-дослідній сфері* – для подальшого аналізу загальнотеоретичних і галузевих аспектів основоположного права людини на повагу до сімейного життя;

- *у законотворчості* – для удосконалення законодавчих гарантій права на повагу до сімейного життя;

- *у правозастосовній діяльності* – для вироблення рекомендацій стосовно використання європейських стандартів права на повагу до сімейного життя судами України;

- *у навчальному процесі* – при викладанні курсів «Теорія держави і права», а також галузевих навчальних дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Дисертаційна робота виконана й обговорена на кафедрі теорії та історії держави і права, конституційного та міжнародного права Львівського державного університету внутрішніх справ.

Основні положення і результати дослідження представлено на восьми міжнародних, чотирьох всеукраїнських наукових конференціях і круглих столах, зокрема таких як: міжнародна науково-практична конференція «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та напрями розвитку» (м. Запоріжжя, 30 травня 2012 р.); міжнародна науково-практична конференція «Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин» (м. Одеса, 10–11 травня 2013 р.); міжнародна науково-практична конференція «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Харків, 8–9 червня 2013 р.); міжнародна конференція «Консолідація наукових досліджень» (м. Донецьк, 14 вересня 2013 р.); міжнародна науково-практична конференція «Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов» (м. Кишинів, Молдова, 7–8 листопада 2014 р.); міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії» (м. Львів, 28–29 листопада 2014 р.); X міжнародний круглий стіл «Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)» (м. Львів, 12–13 грудня 2014 р.); міжнародна науково-практична конференція «Норми права: соціологічні та філософські проблеми конституційної реформи» (м. Київ, 16 листопада 2015 р.); XV міжнародна студентсько-аспірантська наукова конференція «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (м. Львів, 15–16 квітня 2016 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи викладено у семи статтях, п'ять із яких опубліковано у наукових фахових виданнях України, одна – в іноземному виданні, а також в одинадцяти тезах доповідей.

Структура дисертації зумовлена предметом і метою дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, що об'єднують шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (416 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 259 сторінок, з них основного тексту – 189 сторінок, список використаних джерел викладений на 45 сторінках, додатки – на 25 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, охарактеризовано стан її розробки, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну положень, що виносяться на захист, проаналізовано теоретичне й практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їхню апробацію, публікації, структуру й обсяг роботи.

Розділ 1 «Правові позиції суду як об'єкт загальнотеоретичного дослідження» складається з двох підрозділів.

Підрозділ 1.1 «Правові позиції: загальна характеристика» присвячено виробленню поняттєво-термінологічного апарату дослідження.

Розкрито сутність поняття «правова позиція». Здійснено огляд публікацій вітчизняних (М. В. Мазур, Б. В. Малишев, В. Я. Тацій, С. В. Шевчук, Д. Ю. Хорошковська, Г. О. Христова та ін.) і зарубіжних (К. Ю. Авер'янов, В. З. Абдрашитов, Б. Я. Бляхман, М. В. Вітрук, М. О. Власенко, Н. В. Волков, П. В. Волосюк, А. В. Гриньова, А. Б. Дідікін, М. М. Марченко, І. С. Метлова, С. Г. Пепеляєв, В. Г. Степанков, Б. О. Страшун, Т. Я. Хабрієв, І. В. Шульга та ін.) правознавців із проблематики правових позицій. На основі цього уточнено зміст поняття «правова позиція ЄСПЛ», яке запропоновано розглядати у широкому та вузькому розумінні, з'ясовано характерні ознаки правових позицій суду як суб'єкта інтерпретації й застосування норм права та визначено їхні види.

Встановлено, що в юридичній науці та практиці використання понять правової позиції та правового аргументу зумовлюється, зокрема, характером судової справи (типова чи атипова), якої вказані поняття стосуються. З огляду на це між цими поняттями можуть виникати відмінні співвідношення і взаємозв'язки.

Запропоновано класифікувати різновиди правових позицій Суду щодо права на повагу до сімейного життя з точки зору змісту використовуваної Судом правової аргументації.

Виявлено, що основними видами аргументів, якими обґрунтовуються правові позиції ЄСПЛ, є формально-юридичні, фактологічні та морально-оцінювальні.

Доведено, що при дослідженні обраної проблематики необхідно звертатись, зокрема, до поняттєво-категоріального інструментарію соціології права. На цій підставі з'ясовано особливості співвідношення понять «інтерес» та «цінність» у правових позиціях ЄСПЛ, вироблених при застосуванні положень статті 8 Конвенції щодо поваги до сімейного життя. Основними варіантами співвідношення понять «інтерес» та «цінність» у правових позиціях Суду є наступні: 1) означені терміни вживаються ЄСПЛ як такі, що мають відмінне значення, однак без вказівки на характер їхнього зв'язку; 2) Суд вказує на цінності як на підстави виникнення інтересів.

Проаналізовано ціннісно-правові позиції ЄСПЛ, сформовані за допомогою моральної аргументації. Виокремлено основні види моральних обмежень конвенційних прав людини.

У підрозділі 1.2 *«Правові позиції Європейського суду з прав людини як засоби балансування соціальних інтересів і цінностей»* продемонстровано особливості використання загальноправового принципу пропорційності як засобу, що упорядковує результати правозастосовної оцінки приватних і публічних інтересів та цінностей, зокрема при охороні й захисті ЄСПЛ права

на повагу до сімейного життя, оформлює процес їхнього зіставлення та узгодження у світлі обставин конкретної справи. При цьому у практиці щодо захисту права на повагу до сімейного життя Суд надає пріоритетне значення головним чином індивідуальним інтересам людини, що зумовлено самою суттю та призначенням юридичних гарантій, закріплених статтею 8 ЄКПЛ.

Уточнено методику загальнотеоретичного аналізу правових позицій ЄСПЛ й запропоновано послідовність виконання пізнавальних операцій, спрямовану на виявлення засобів балансування цінностей та інтересів, конфлікт між якими розв'язується у судовому рішенні.

Розділ 2 «Зміст і обсяг права на повагу до сімейного життя у правових позиціях Європейського суду з прав людини» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо змісту й обсягу права на повагу до сімейного життя»* з'ясовано специфіку використовуваних ЄСПЛ підходів до інтерпретації поняття сімейного життя як об'єкта юридично значущої «поваги», виявлено якісні особливості тих суспільних відносин, що визнаються сімейним життям як об'єктом правової охорони за статтею 8 Конвенції.

Проаналізовано базові інтерпретаційні підходи до понять «сім'я» та «сімейне життя»: соціологічний, юридичний та ціннісно-деонтологічний. Виявлено, що ЄСПЛ спирається переважно на соціологічні підходи до інтерпретації поняття «сім'я», що визначає особливості використовуваної правової аргументації і зміст правових позицій Суду.

Внаслідок існуючої тенденції релятивізації сучасних поглядів на шлюб та сім'ю, яка відображається й у правових позиціях ЄСПЛ, в обсяг поняття «сімейного життя» у статті 8 ЄКПЛ включається низка таких ознак як: тісні особисті зв'язки між батьками і позашлюбною дитиною, тісні особисті зв'язки між батьками і дитиною, яка народилася внаслідок штучного запліднення від донора, спільне фактичне проживання чоловіка та жінки без укладення шлюбу, де-факто існуючі сталі відносини між людьми. При цьому, згідно з практикою Суду, такі відносини можуть виникати, зокрема, в одностатевому союзі.

З урахуванням правових позицій ЄСПЛ сформульовано законодавчі пропозиції щодо уточнення ознак сім'ї, наведених у статті 3 Сімейного Кодексу України. Так, частину другу цієї статті запропоновано доповнити наступним формулюванням: «членів сім'ї поєднують стійкі, тривалі й тісні особисті зв'язки». Поряд із цим підкреслено, що з урахуванням особливостей українського суспільства сама по собі наявність згаданих зв'язків ще не може вважатись достатньою для визнання сімейними відносин між будь-якими особами.

Виокремлено відмінності між правом людини на сімейне життя та її конвенційним правом на повагу до нього: 1) змістом права людини на сімейне життя є певні можливості людини у всіх сферах сімейного життя –

репродуктивній, економічній, духовно-емоційній, – які реалізуються як її власною поведінкою, так і за допомогою інших суб'єктів. Змістом конвенційного права людини на повагу до сімейного життя є її можливості вимагати від органів державної влади поведінки, спрямованої на забезпечення її права на сімейне життя; 2) об'єктом права на сімейне життя виступає власне сімейне життя як таке, тоді як об'єктом права на повагу до сімейного життя слугує згадана «повага» у формі активної й пасивної поведінки органів і посадових осіб державної влади із забезпечення права людини на сімейне життя.

У підрозділі 2.2 «Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо співвідношення права на повагу до сімейного життя з правом на повагу до приватного життя» досліджено специфіку співвідношення цінностей приватного життя та цінностей сімейного життя як об'єктів «поваги» у правових позиціях ЄСПЛ.

Визначено об'єкти, на захист яких спрямовані правові позиції ЄСПЛ при застосуванні положень статті 8 ЄКПЛ. Серед них виділено «приватні», «приватно-сімейні» і власне «сімейні» цінності. Обґрунтовано висновок про те, що деякі охоронювані Конвенцією «приватні» інтереси та цінності трактуються Судом як такі, що можуть виступати складовою інтересів та цінностей «сімейних». Це свідчить, з одного боку, про існування спільної сфери їхнього зближення та взаємопроникнення, а, з іншого, – про динаміку меж правової охорони і захисту, які надаються ЄСПЛ за статтею 8 Конвенції.

Розділ 3 «Еволюція концепції поваги до сімейного життя у правових позиціях Європейського суду з прав людини та проблема її врахування у правовій системі України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Концепція «поваги до сімейного життя» у практиці Європейського суду з прав людини та форми її еволюції» досліджено юридичну конструкцію «поваги», що використовується у Конвенції. Встановлено, що упродовж усієї діяльності ЄСПЛ концепція «поваги до сімейного життя» набула якісно нових форм, що зумовлено соціокультурним розвитком та зміною суспільних інтересів й потреб у європейських правових системах.

Розглянуто два етапи формування і розвитку цієї концепції в практиці ЄСПЛ: 1) становлення концепції (1979–1997 рр.); 2) розширення змісту й обсягу права на повагу до сімейного життя (з 1997 р. по теперішній час). Змістова еволюція концепції «поваги до сімейного життя» стосувалась можливостей використання сучасних репродуктивних технологій й розширення сфери дії положень ст. 8 Конвенції за колом осіб. Виявом цього стало визнання сімейними відносин за участю трансгендерних людей, можливості усиновлення дітей гомосексуалами, укладення шлюбу між особами однієї статі тощо.

Розкрито структуру концепції «поваги до сімейного життя» у практиці ЄСПЛ, яку утворюють правові позиції Суду, вироблені при тлумаченні і застосуванні положень статті 8 Конвенції.

У підрозділі 3.2 «Моделі реалізації права людини на повагу до сімейного життя в європейських правових системах та їхня сучасна динаміка» виявлено еволюцію змісту й обсягу права на повагу до сімейного життя, охарактеризовано засоби формування і розвитку правових позицій Суду щодо права на повагу до сімейного життя.

З'ясовано, що в практиці Суду динаміка змісту права на повагу до сімейного життя пов'язана із а) збільшенням кількості справ, розглянутих Судом. Цей чинник створює передумови для постійної конкретизації положень статті 8 ЄКПЛ, наслідком чого стає збагачення змісту реальних правових можливостей людини у сфері сімейного життя, та б) змінами, детермінованими технологічним і соціальним розвитком, які відображають виникнення нових потреб людини у сфері поваги до її сімейного життя або ж трансформацію вже існуючих.

Запропоновано при дослідженні форм реалізації права на повагу до сімейного життя використовувати поняттєву конструкцію рівноправного сімейного союзу. Це поняття відображає особливу форму здійснення права людини на повагу до сімейного життя, визнану суспільством і державою, для якої характерні добровільний спосіб утворення та визнання за його учасниками рівних прав та обов'язків як у відносинах одне з одним, так і у відносинах з державою.

Виявлено й систематизовано філософсько-правові, формально-юридичні, соціологічні та психологічні аргументи на користь офіційного визнання нетрадиційних форм сімейних відносин, які містяться у рішеннях ЄСПЛ. Обґрунтовано позицію щодо умов запровадження правової охорони таких союзів в Україні.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено нове вирішення наукового завдання, яке полягає у комплексному загальнотеоретичному аналізі правових позицій Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до сімейного життя. Основними результатами дослідження є такі.

1. У широкому розумінні правовими позиціями ЄСПЛ можуть бути визнані будь-які вироблені Судом у процесі тлумачення й застосування Конвенції правові уявлення та ідеї – незалежно від способу їхнього вираження в рішенні ЄСПЛ, формальної обов'язковості та сфери дії. У вузькому ж розумінні правовою позицією Суду можна вважати правовий припис, що: 1) вміщений у мотивувальній частині рішення; 2) виражає оцінку обставин конкретної справи; 3) слугує підставою (*ratio decidendi*) для її вирішення та 4) має формально-обов'язковий характер при вирішенні аналогічних справ у майбутньому.

Між правовими позиціями й аргументами можуть існувати відмінні співвідношення і взаємозв'язки. Поняття правової позиції відображає існування у механізмі правового регулювання статичних елементів (правових принципів, норм та ін.), які виступають передумовами правотворчості, правозастосування чи правотлумачення, або ж результатом цих процесів. Натомість поняття правового аргументу відображає динаміку вироблення правового рішення та його сприйняття суб'єктами правовідносин і має насамперед функціональне смислове навантаження. У практиці ЄСПЛ правовий аргумент – це інструмент вироблення або спростування правової позиції Суду у справі, яка не може бути вирішена на основі застосування попередньої правової позиції (атипова, «складна» справа). В рішеннях у справах, обставини яких є аналогічними, попередня правова позиція ЄСПЛ сама виконує функцію правового аргументу.

2. Правові позиції Суду у вузькому сенсі цього поняття можна класифікувати, зокрема, за видом використовуваних у судовому рішенні аргументів – на формально-юридичні, фактологічні (соціологічні, економічні, психологічні, політичні) та морально-оцінювальні.

Формально-юридична позиція ЄСПЛ – різновид його правових позицій, аргументація яких ґрунтується на положеннях ЄКПЛ і попередній прецедентній практиці Суду. Фактологічна правова позиція ЄСПЛ виражається у формі тверджень про психологічні, соціальні, економічні, політичні та інші факти. У морально-оцінювальних позиціях ЄСПЛ відображено оцінку моральної значущості задіяних у справі соціальних інтересів та цінностей.

3. Розроблюване Судом у процесі інтерпретації і застосування ЄКПЛ «конвенційне» право прав людини виступає специфічним (міжнародно-правовим і таким, що підлягає національній імплементації) засобом юридичного забезпечення соціальних потреб, цінностей та інтересів. З урахуванням цього у практиці ЄСПЛ значущість охоронюваної правом цінності (блага) та правоохоронюваного інтересу є властивістю, яка підлягає якісно-кількісній оцінці (вимірюванню).

У теоретичному та практичному аспектах найбільш складним питанням практики ЄСПЛ є пошук справедливого балансу (*fair balance*) між задіяними у справі соціальними інтересами й цінностями. Досягнення збалансованості конкуруючих інтересів учасників справи становить квінтесенцію діяльності Суду із застосування положень ЄКПЛ. З урахуванням цього особливе значення для загальнотеоретичного дослідження правових позицій Суду набуває поняттєвий інструментарій соціології права, зокрема категорії цінності та інтересу.

З огляду на це методологічним підґрунтям для аналізу правових позицій ЄСПЛ можуть слугувати наступні пізнавальні операції: 1) визначення правових аргументів та з'ясування їхньої ролі у мотивуванні рішення Суду;

2) виявлення цінностей та інтересів, до захисту яких прагнуть учасники справи на національному рівні й у Суді, а також тих інтересів і цінностей, охорону й захист яким надає ЄСПЛ; 3) характеристика способів здійсненого Судом балансування цінностей та інтересів, конфлікт між якими розв'язується у рішенні.

4. У своїй практиці Суд спирається переважно на соціологічні підходи до інтерпретації поняття сімейного життя як об'єкта юридично значущої «поваги» за ст. 8 Конвенції. З таких позицій Суд наводить посилання на типові обставини, які слугують фактичними підставами для визнання існування між особами сімейного життя. При цьому необхідною та достатньою ознакою сімейного життя визнаються такі зв'язки між людьми, що мають стійкий, тривалий, тісний та виключно особистісний характер.

5. Зміст права на повагу до сімейного життя утворюють передбачені Конвенцією й конкретизовані у правових позиціях Суду можливості людини вимагати від держави виконання негативних (утримання від дій) і позитивних (вчинення дій) матеріальних і процедурних обов'язків зі створення умов, необхідних для безперешкодної реалізації її потреб та інтересів у сфері сімейного життя. З урахуванням цього юридична конструкція «поваги» виступає термінологічним засобом наднаціонального закріплення зобов'язання держави забезпечувати відповідне право людини на національному рівні.

6. Практика ЄСПЛ засвідчує відносну самостійність права на повагу до приватного життя і права на повагу до сімейного життя як об'єктів правової охорони і захисту за ст. 8 ЄКПЛ. При цьому для права на повагу до приватного життя основним об'єктом правової охорони є приватність (privacy), тоді як основним об'єктом правової охорони в праві на повагу до сімейного життя є спільна життєдіяльність членів сім'ї. Ці смислові значення лежать в основі критеріїв розмежування приватного та сімейного життя у рішеннях ЄСПЛ.

У практиці ЄСПЛ інтереси й цінності приватного життя та сімейного життя як об'єкти правової охорони перебувають у тісному взаємозв'язку. При цьому деякі «приватні» інтереси й цінності здатні інтегруватись у «сімейні». Внаслідок здійснюваного Судом динамічного правотлумачення ЄКПЛ сучасне розуміння сімейного життя включає в собі ті ознаки, які в попередній прецедентній практиці ЄСПЛ трактувались як складові приватного життя.

Серед цінностей, на захист яких спрямовані правові позиції ЄСПЛ при застосуванні положень статті 8 Конвенції, може бути виокремлено: 1) «приватні» цінності. До них належать цінності, які виступають компонентами інформаційної, комунікаційної, фізичної, моральної та «територіальної» сфер приватного життя; 2) «приватно-сімейні» цінності, що перебувають, так би мовити, на перетині приватного (особистого) та сімейного життя людини. Сюди можуть бути включені, зокрема, сталі партнерські відносини одностатевих пар, засновані на близьких емоційних зв'язках, можливість застосування допоміжних репродуктивних технологій; 3) «сімейні» цінності.

До них належать насамперед цінності, які є складовими основних сфер сімейного життя (репродуктивної, матеріально-економічної та сфери духовно-емоційного спілкування).

7. Проявами еволюції права на повагу до сімейного життя у правових позиціях Суду є включення до його *змісту* можливостей, які належать до прав людини «четвертого покоління»: прав вимагати офіційного визнання зміненої статевої ідентичності людини й використовувати технології штучного запліднення. Виявом же змін в *обсязі* розглядуваного права людини стало, зокрема, поширення можливостей, що входять до змісту права на повагу до сімейного життя, на тих осіб, які змінили стать, а також визнання за особами однієї статі права вимагати реєстрації шлюбу між ними.

8. Основними засобами формування і розвитку правових позицій Суду щодо права на повагу до сімейного життя є: 1) конкретизація нормативних приписів ст. 8 ЄКПЛ; 2) конкретизація попередніх правових позицій Суду, яка здійснюється в загальних змістових межах попередньої практики ЄСПЛ; 3) змістова трансформація (перегляд попередньої правової позиції), що має наслідком зміни змісту та/або обсягу права на повагу до сімейного життя. Головними причинами такої трансформації стають соціальні й технологічні зміни в європейських суспільствах, поява нових соціальних потреб, інтересів та цінностей. При цьому при перегляді попередньої правової позиції ЄСПЛ нерідко вдається до соціологічних та ціннісних аргументів.

9. Вироблені при тлумаченні і застосуванні положень статті 8 Конвенції правові позиції Суду утворюють концепцію «поваги до сімейного життя». До основних елементів цієї концепції належать, зокрема, матеріально-правові позиції ЄСПЛ, які: а) встановлюють мету нормативних приписів статті 8 ЄКПЛ; б) визначають сферу їхнього застосування шляхом конкретизації змісту поняття сімейного життя; в) конкретизують зміст і обсяг права на повагу до сімейного життя, зокрема через формулювання обов'язків держави щодо забезпечення реалізації людиною її інтересів і цінностей у сфері спільної життєдіяльності членів сім'ї.

10. Аргументація визнання права на повагу до сімейного життя за одностатевими парами в практиці Суду ґрунтується насамперед на правових цінностях рівності та недискримінації. До захищених ознак (індивідуальних характеристик, що не повинні братися до уваги при диференціюванні правових статусів людини) ЄСПЛ відносить, зокрема, стать, гендерну ідентичність і сексуальну орієнтацію. На цій підставі Суд забезпечує захист від державного втручання у сферу сімейного життя одностатевих пар і покладає на державу позитивний обов'язок забезпечувати сприяння реалізації прав цих осіб на повагу до сімейного життя.

Проблема запровадження правової охорони одностатевих союзів у національній правовій системі полягає в тому, аби віднайти рівновагу між універсальністю права на повагу до сімейного життя і варіативністю соціокультурних умов, що визначають його конкретний зміст та обсяг.

З огляду на це правова політика України з питань легалізації інституту цивільного партнерства має здійснюватись з обов'язковим урахуванням громадської думки з цього питання. Засобами такого урахування можуть бути насамперед широкомасштабні соціологічні опитування та всеукраїнський консультативний референдум.

Напрями продовження досліджень за тематикою дисертації визначають проблема меж інтерпретації положень Конвенції при формуванні правових позицій ЄСПЛ щодо забезпечення прав людини «четвертого покоління», а також питання про національні механізми правової охорони окремих нетрадиційних форм реалізації права людини на повагу до сімейного життя.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Слабак [Слабан] М. М. Класифікація цінностей у праві (за матеріалами практики Страсбурзького суду) / М. М. Слабак [Слабан] // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична / гол. ред. В. В. Середа. – Львів : ЛДУВС, 2014. – Вип. 3. – С. 21–31.

2. Слабак [Слабан] М. М. Практика Європейського Суду з прав людини: спроба аксіологічного аналізу (за матеріалами справи Фон Ганновер проти Німеччини) / М. М. Слабак [Слабан] // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 409–415. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_2_72.pdf

3. Слабак [Слабан] М. М. До питання про юридичне визнання одностатевих сімейних союзів / М. М. Слабак [Слабан] // Митна справа. – № 2 (98). – 2015. – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 166–175.

4. Слабак [Слабан] М. М. Ціннісно-правова аргументація в практиці Європейського суду з прав людини: деякі методологічні аспекти аналізу / М. М. Слабак [Слабан] // Право і громадянське суспільство. – № 1. – 2015. – С. 44–61. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eesj-science.com/ru/category/journal/>

5. Слабан М. М. Зміни методологічних підходів до розуміння понять «сім'я» та «шлюб» у практиці Європейського суду з прав людини / М. М. Слабан // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : юридичні науки. – № 824. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2015. – С. 194–201.

6. Слабан М. М. Цінності приватного та сімейного життя у практиці Європейського суду з прав людини: зміст та співвідношення / М. М. Слабан // Eastern European scientific journal. – № 5. – 2016. – С. 76–82.

7. Слабак [Слабан] М. М. Ціннісний вимір рішень Європейського Суду з прав людини: деякі питання методології аналізу / М. М. Слабак [Слабан] // Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми,

перспективи) : статті учасників ювілейного X Міжнародного круглого столу (м. Львів, 12–13 грудня 2014 р.). – Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2015. – С. 367–382.

8. Слабак [Слабан] М. М. Поняття сім'ї та сімейного життя в практиці Європейського суду з прав людини / М. М. Слабак [Слабан] // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та напрями розвитку : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 30 травня 2012 р.). – Запоріжжя, 2012. – С. 15–18.

9. Слабак [Слабан] М. М. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: спроба аксіологічного аналізу / М. М. Слабак [Слабан] // Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 10–11 травня 2013 р.). – С. 33–34.

10. Слабак [Слабан] М. М. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: аксіологічні аспекти / М. М. Слабак [Слабан] // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 8–9 червня 2013 р.). – Харків, 2013. – С. 14–17.

11. Слабак [Слабан] М. М. Ціннісна аргументація у практиці Страсбурзького суду: спроба аналізу з позицій теорії юридичних засобів / М. М. Слабак [Слабан] // Консолідація наукових досліджень : Міжнародна конференція, (м. Донецьк, 14 вересня 2013 р.). – Донецьк : Науково-інформаційний центр «Знання». – С. 74–78.

12. Слабак [Слабан] М. М. Проблема класифікації цінностей у праві: до питання про аксіологічний аналіз практики Європейського суду з прав людини / М. М. Слабак [Слабан] // Філософські, теоретичні та методологічні проблеми юридичної науки в умовах євроінтеграції України : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 25 квітня 2014 р.). – Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2014. – С. 421–426.

13. Слабак [Слабан] М. М. Деякі аспекти аксіолого-правового аналізу практики Європейського суду з прав людини / М. М. Слабак [Слабан] // Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 28–29 листопада 2014 р.). – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2014. – Ч. 1 – С. 12–15.

14. Слабак [Слабан] М. М. Аксіолого-правові аспекти шлюбно-сімейних відносин у практиці Європейського суду з прав людини / М. М. Слабак [Слабан] // Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов : Международная научно-практическая конференция (7–8 нояб. 2014 г.). – Кишинев : Б. и., 2014. – Ч. 1. – С. 59–61.

15. Слабак [Слабан] М. М. До питання про дихотомію публічних і приватних цінностей у праві / М. М. Слабак [Слабан] // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні : тези доповідей та

повідомлень учасників звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 17 жовтня 2014 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2014. – С. 338–342.

16. Слабан М. М. Легалізація одностатевих союзів: аксіологічні аспекти / М. М. Слабан // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні : тези доповідей та повідомлень учасників звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 16 жовтня 2015 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2015. – С. 240–244.

17. Слабан М. М. Цінності приватного та сімейного життя у практиці Європейського суду з прав людини: зміст та співвідношення / М. М. Слабан // Матеріали науково-практичної конференції «Норми права: соціологічні та філософські проблеми конституційної реформи». Соціологія права : Науково-практичний журнал. – № 3–4 (14–15). – 2015. – С. 421–425.

АНОТАЦІЯ

Слабан М. М. Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до сімейного життя (загальнотеоретичний аспект). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2017.

Дисертацію присвячено комплексному аналізу загальнотеоретичних аспектів аргументації рішень Європейського суду з прав людини щодо права людини на повагу до сімейного життя. Встановлено співвідношення понять правової позиції і правового аргументу. З'ясовано специфіку використовуваних Європейським судом з прав людини підходів до інтерпретації поняття сімейного життя. Розкрито динаміку змісту й обсягу права на повагу до сімейного життя, охарактеризовано засоби формування і розвитку правових позицій Європейського суду з прав людини щодо вказаного права.

Ключові слова: правова позиція, правова аргументація, право на повагу до сімейного життя, зміст права на повагу до сімейного життя, обсяг права на повагу до сімейного життя, концепція поваги до сімейного життя, Європейський суд з прав людини.

АННОТАЦИЯ

Слабан М. М. Правовые позиции Европейского суда по правам человека в отношении права на уважение семейной жизни (общетеоретический аспект). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история

политических и правовых учений. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2017.

Диссертация посвящена комплексному анализу общетеоретических аспектов аргументации решений Европейского суда по правам человека в отношении права человека на уважение семейной жизни. Установлено соотношение понятий правовой позиции и правового аргумента. Выявлена специфика используемых Европейским судом по правам человека подходов к интерпретации понятия семейной жизни. Раскрыто динамику содержания и объема права на уважение семейной жизни, охарактеризованы средства формирования и развития правовых позиций Европейского суда по правам человека в отношении указанного права.

Ключевые слова: правовая позиция, правовая аргументация, право на уважение семейной жизни, содержание права на уважение семейной жизни, объем права на уважение семейной жизни, концепция уважения семейной жизни, Европейский суд по правам человека.

SUMMARY

Slaban M. M. Legal positions of the European Court of Human Rights with respect to family life (general theoretical aspect). – Manuscript.

Thesis for obtaining scientific degree of Candidate of Legal Sciences in the speciality 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Doctrines. – Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2017.

A comprehensive study of general theoretical aspects of reasoning of the judgments of the European Court of Human Rights concerning the human right to respect for family life was carried out in the thesis.

The concept of the legal position of the European Court of Human Rights is considered in the broad and narrow meanings. The ratio of such concepts as legal position and legal argument is defined. The notion of legal position reflects static elements, which are either a prerequisite of the law-making and law-enforcement processes, interpretation of law or their result. Instead the concept of legal argument reflects the development dynamics of legal solution and its perception by the subjects of legal relations and has first of all functional semantic yield.

In this work the varieties of legal positions of the European Court of Human Rights are systematized in relation to the right to respect for family life. The following classification by the type of arguments used by the European Court of Human Rights was offered - technical legal, evidential (sociological, economic, psychological and political) and moral judgmental. Clarified the methodology of the general theoretical analysis of the legal positions of the European Court of Human Rights and the author has offered a sequence of execution of informative operations aimed at detecting the means of balancing interests and values, conflict between which is resolved in a judicial decision.

The research clarifies the specifics of approaches to interpretation of the notion of family life as an object of legally significant "respect" by the European Court of Human Rights. An analysis of the legal position of the Court proves that necessary and sufficient feature of family life is close ties between people who have steady long-term, close and exclusively personal character – as its practice shows.

The content of right to respect for family life was defined, which forms capabilities of a person to demand from the government fulfillment of negative (refraining from actions) and positive (acting) material and procedural obligations on creation of conditions necessary for the unhindered realization of its needs and interests in the sphere of family life under the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and that are specified in the legal positions of the European Court of Human Rights.

Practice of the European Court of Human Rights also certifies relative independence of the right to respect for family life and the right to respect for private life as objects of legal protection. Thus the foreground subject of legal protection for the right to respect for private life is privacy, whereas the foreground subject of legal protection of the right to respect for family life is activities of daily living of family members.

The thesis showed the dynamics of the content and volume of right to respect for family life. Signs of the evolution of right to respect for family life within the legal positions of the European Court of Human Rights is the incorporation of opportunities to require official recognition of the amended sexual identity of the person and the use of artificial fertilization to the content of this right. The spread of opportunities that belong to the content of the right to respect for family life to the persons who changed their sex, as well as the recognition right of people to demand same-sex marriages became the noticed changes in the volume of the analyzed human rights.

In the thesis the formation and development of the legal position of the European Court of Human Rights in relation to the right to respect for family life was described, among which are: specifying normative regulations of the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, elaboration of preliminary legal positions of the European Court of Human Rights, which are carried out in the general content boundaries of the previous Court practice; review of the preliminary legal position, which results into the change of content and/or scope of the right to respect for family life.

Generalization of arguments on the legalization of same-sex marriages in the European countries gives grounds to justify the position regarding the possibilities of legal protection of such unions in Ukraine. The problem of introducing legal protection of same-sex unions in the national legal system is to find the right balance between universality of the right to respect to family life and variety of socio-cultural conditions that define its concrete meaning and volume. Given this,

the legal policy of Ukraine on legalizing the institute of civil partnership should be carried out taking into consideration public opinion on this issue.

Key words: legal position, legal argumentation, right to respect for family life, content of the right to respect for family life, volume of the right to respect for family life, concept of respect for family life, European Court of Human Rights.

Підписано до друку 11.09.2017 р.
Формат 60x84/16. Обсяг 0,9 авт. арк.
Тираж 100 прим. Папір офсетний.

Друк: ФОП Кундельська В.О.
79037, м. Львів, вул. Студинського, 4.
Виписка з ЄДР серія АА № 543619 від 22.10.2007 р.
Тел.: 096 270 62 87; 050 227 91 39.
e-mail: genaprint@gmail.com